

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ
В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР****Олександр ПОПРОШАЄВ¹, Олег БЛИК², Мар'ян ОСТРОВСЬКИЙ³**¹*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: apoproshaev@mail.ru,*²*Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна,*³*Львівський державний університет фізичної культури, м. Львів, Україна*

Анотація. На підставі аналізу чинних нормативно-правових актів визначено державний стандарт щодо організації викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України та сформульовані головні завдання роботи кафедри фізичного виховання в період реформування системи освіти України в контексті інтеграції українських вищих навчальних закладів в європейський освітній простір. Чинним базовим документом при організації навчальних занять з фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах України є наказ МОН України від 11.01.2006 р. № 4 «Про затвердження положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах». У перехідний період реформування національної системи освіти в загальноєвропейську необхідно зберегти науково-методичний та кадровий потенціал кафедр фізичного виховання, а навчальний предмет «Фізичне виховання» повинен бути обов'язковим предметом для усіх учасників навчального процесу. Введення додатка до диплому про вищу освіту, згідно з європейським зразком «Diploma Supplement» (паспорт здоров'я), може значно підвищити мотивацію студентів до регулярних занять фізичною культурою та спортом, що своєю чергою поліпшить рівень здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді.

Ключові слова: фізичне виховання, нормативно-правові акти, державні стандарти, реформування, інтеграція, мотивація.

**ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ
В КОНТЕКСТЕ ИНТЕГРАЦИИ
В ОБЩЕЕВРОПЕЙСКОЕ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО****Александр ПОПРОШАЕВ¹, Олег БИЛЫК²,
Марьян ОСТРОВСКИЙ³**¹*Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого, г. Харьков, Украина,
e-mail: apoproshaev@mail.ru,*²*Харьковский национальный медицинский
Университет, г. Харьков, Украина,*³*Львовский государственный университет
физической культуры, г. Львов, Украина*

Аннотация. На основании анализа действующих нормативно-правовых актов определен государственный стандарт, касающийся организации преподавания учебной дисциплины «Физическое воспитание» в высших учебных заведениях Украины, и сформулированы главные задачи работы кафедры физического воспитания в период реформирования системы образования Украины в контексте интеграции украинских вузов в европейское образовательное пространство. Действующим базовым документом при организации учебных занятий по физическому воспитанию и массовому спорту в вузах Украины является приказ МОН Украины от 11.01.2006 г. № 4 «Про утверждение положения про организацию физического воспитания и массового спорта в высших учебных заведениях». В переходной период реформирования национальной системы образования в общеевропейскую необходимо сохранить

**PHYSICAL EDUCATION
IN THE CONTEXT OF INTEGRATION
INTO THE COMMON EUROPEAN
EDUCATIONAL SPACE****Oleksandr POPROSHAEV¹, Oleg BILYK²,
Maryan OSTROVSKIY³**¹*Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine, e-mail: apoproshaev@mail.ru,*²*Kharkiv National Medical University,
Kharkiv, Ukraine,*³*Lviv State University of Physical Culture,
Lviv, Ukraine*

Abstract. Based on the analysis of normative-legal acts, there was determined the state standard on the organization of the teaching of the discipline "Physical education" in higher educational institutions of Ukraine and formulated the main tasks of the Department of physical education job in the period of reforming the educational system of Ukraine in the context of integration of Ukrainian higher education to the European educational space. The current base document for organization of teaching in physical education and sports in higher educational institutions of Ukraine is the order of Ministry of Education and Sport of Ukraine dated 11.01.2006, No. 4 "About approval of the regulation on the organization of physical education and sports in higher educational institutions". In the transition period of reforming the national education system in European system we need to save the methodological potential of the departments of physical education, and

научно-методический и кадровый потенциал кафедр физического воспитания, а учебный предмет «Физическое воспитание» должен быть обязательным предметом для всех участников учебного процесса. Введение приложения к диплому про высшее образование, в соответствии с европейским образцом «Diploma Supplement» (паспорт здоровья), может значительно повысить мотивацию студентов к регулярным занятиям физической культурой и спортом, что в свою очередь улучшит уровень здоровья и физической подготовленности студенческой молодежи.

Ключевые слова: физическое воспитание, нормативно-правовые акты, государственные стандарты, реформирование, интеграция, мотивация.

academic subject "Physical education" should be a compulsory subject for all participants of the educational process. The enacting of the application to the diploma about higher education in accordance with the European model of "Diploma Supplement" (health passport) can significantly improve the motivation of students to regular physical training and sports, which in turn will improve urban health and physical fitness of students.

Keywords: physical education, regulations, state standards, reform, integration, motivation.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими виданнями. Особливе місце в українській освіті займає блок гуманітарних наук, до складу якого належать також і навчальна дисципліна «Фізичне виховання». Проте, як зазначає В. С. Мунтян, на сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається дуже небезпечна тенденція, яка утворила велику прірву між *спортом вищих досягнень* (де спортсмени демонструють дуже високі результати за рахунок залучення неймовірних сил, матеріальних і людських ресурсів) та *масовою фізичною культурою* (де відбувається занепад, зниження рівня підготовленості студентської молоді, погіршення стану їхнього здоров'я). Забруднення навколишнього середовища, гіподинамія та інші чинники призвели до різкого збільшення кількості студентів, які мають значні відхилення в стані здоров'я. Однією з причин занепаду масової фізичної культури є зниження мотиваційної складової. Інтерес до занять з фізичного виховання значно знизився у зв'язку з порушенням системності навчального процесу, недосконалого змісту програмних вимог відповідно до проблем повсякденного динамічного життя [6].

Таким чином, потрібно переорієнтувати ставлення до фізичного виховання, щоб проблема здоров'я, дотримання здорового способу життя молодого покоління розглядалася як пріоритетний напрямок розвитку системи освіти. Проблема набуває ще більшої актуальності, якщо звернути увагу на те, що останніми роками у зв'язку з інтеграцією України до європейського освітнього простору, певні питання, пов'язані з організацією навчального процесу у вищих навчальних закладах України, потребують деяких уточнень. Передусім виникає питання про місце та обсяг викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у національній системі освіти. Ураховуючи, що в університетах США та Західної Європи немає ні кафедр фізичного виховання, ні занять з фізичного виховання як таких, замість них студенти університету мають можливість займатися в спортивних секціях або індивідуально. Для цього використовується найсучасніша спортивна база та передбачено значне фінансування, яке складається насамперед із студентських внесків. Спортивні секції не є стандартними, а визначаються за побажаннями та захопленнями студентів. Зважаючи на ці особливості, деякі вищі навчальні заклади України вирішили або скорочувати навчальні години на фізичне виховання в навчальних планах, або переводити навчальний предмет на курс за вибором студентів. Ми вважаємо таку практику помилковою, тому що не можна, з одного боку, звертати увагу на відсутність навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у навчальних планах західноєвропейських ВНЗ, а з другого – не помічати відсутність сучасної спортивної бази у кращих вітчизняних ВНЗ, яка в десятки разів поступається наявним спортивним базам у західноєвропейських університетах та майже відсутнє фінансування фізичного виховання та спорту у вітчизняних ВНЗ. Проте найголовніше те, що в більшості західноєвропейських навчальних закладах кожен студент після закінчення ВНЗ отримує додаток до диплому (паспорт здоров'я), в якому відображено «реальну картину» стану здоров'я і рівня підготовленості конкретного студента, що значно підвищує мотиваційні стимули студентів до регулярних занять у спортивних секціях в університеті та дотримання правил здорового способу життя.

Таким чином, у зв'язку з реформуванням національної системи освіти в загальноєвропейську, навчальна дисципліна «Фізичне виховання» має набути значних змін. Слід урахувати, що перебудовувати навчальну дисципліну потрібно поступово та дуже виважено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теперішній час існує багато публікацій, які висвітлюють рішення Болонської декларації та питання інтеграції українських ВНЗ в європейський освітній простір [5, 7–12, 16, 17]. Також актуальність проблематики реформування сучасної вищої освіти висвітлено в багатьох публікаціях, в яких окреслені питання реалізації курсу на європейську інтеграцію, реформування вищої освіти України в контексті рішень Болонського процесу, адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [1–4, 13–15, 18–20]. Праць з реформування навчальної дисципліни «Фізичне виховання» небагато.

У зв'язку з цим, звертають на себе увагу дослідження В. С. Мунтяна, який у своїх працях вивчає реформування фізичного виховання та підкреслює значущість ролі та функцій кафедр фізичного виховання, впровадження в навчальний процес інноваційних технологій, передусім, мотиваційного характеру, відповідно до (якісного) змісту варіативних навчальних програм, спрямованих на заохочення та збереження інтересу студентської молоді до занять з фізичного виховання. [6].

Питання правового регулювання діяльності кафедри фізичного виховання та організації викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» також відображено в багатьох нормативно-правових актах, таких як: Закон України «Про фізичну культуру і спорт» зі змінами та доповненнями від 17.11.2009 р. № 1724-VI., Закони України «Про освіту» від 23.05.1991 р., «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., Укази Президента України, накази МОН України та інші нормативно правові акти, мета яких – забезпечення організації фізичного виховання та масового спорту зі студентською молоддю.

Група вчених проаналізувала нормативно-правові документи, які регулюють організацію навчальної дисципліни «Фізичне виховання» в системі вищої освіти України та сформулювали деякі пропозиції щодо удосконалення організації фізичного виховання і масового спорту у ВНЗ України [10, 11]. Слід зазначити, що ці пропозиції потребують доповнення та уточнень. Тому стає очевидним необхідність розробки, упровадження та реалізації Державної програми, спрямованої на формування нових ціннісних орієнтацій до оздоровлення нації, проведення системної роботи, спрямованої на пропаганду та забезпечення усіх необхідних умов для залучення студентської молоді до здорового способу життя. Це головні питання на майбутнє, а керівникам фізкультурно-спортивних підрозділів та викладачам ВНЗ потрібно працювати зараз на місцях та відстоювати навчальну дисципліну, ґрунтуючись на чинному нормативно-правовому документі, який регламентує діяльність кафедри фізичного виховання та організацію викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ.

Зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Дослідження проводилося згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання №1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на 2010–2015 роки.

Мета дослідження – на підставі аналізу чинних нормативно-правових актів визначити державний стандарт щодо організації викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ України та сформулювати головні завдання роботи кафедри фізичного виховання в період реформування системи освіти України в контексті інтеграції українських ВНЗ в європейський освітній простір.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

1. Здійснити аналіз нормативно правових актів, які регулюють організацію навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України.
2. Визначити базовий документ при організації навчальних занять з фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах України відповідно до державного стандарту, який діє на цей час.
3. Сформулювати головні завдання роботи кафедри фізичного виховання в період реформування системи освіти України в контексті інтеграції українських вищих навчальних закладів в європейський освітній простір.

Для розв'язання поставлених завдань використано загальноприйняті **методи дослідження**: теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів наукової та методичної літератури, нормативно правових актів, інших джерел інформації та практичного досвіду фахівців, які стосуються організації навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу з аналізом отриманих наукових результатів. Документом, у якому закладено концептуальні ідеї і погляди на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року, є *Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту України*. Згідно з її положеннями, держава реалізовує заходи, спрямовані на формування та подальше вдосконалення сфери фізичної культури і спорту. Важливим завданням є забезпечення оптимальної рухової активності громадянина в повсякденній діяльності, подолання недооцінення можливостей фізичної культури у формуванні здорового способу життя, зміцненні здоров'я (передусім серед молоді) та у розв'язанні інших важливих соціально-економічних проблем.

У Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р., в розділі VII «Управління вищим навчальним закладом», зазначено, що керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень сприяє формуванню здорового способу життя у здобувачів вищої освіти, зміцненню спортивно-оздоровчої бази вищого навчального закладу, створює належні умови для занять масовим спортом (п.17, ч.3). Також у законі підкреслено, що *особи, які навчаються у вищих навчальних закладах*, мають право на *безоплатне* користування бібліотеками, навчальною, науковою та *спортивною базами вищого навчального закладу* (п. 5, ч. 1, ст. 62). Таким чином, у Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. ми бачимо зацікавленість держави в здоровому молодому поколінні та всебічну підтримку масового спорту у вищих навчальних закладах

В Україні головним нормативно-правовим актом, який визначає загальні правові, організаційні, соціальні й економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» зі змінами та доповненнями від 17.11.2009 р. № 1724-VI. У цьому законі звертає на себе увагу *стаття 26 «Фізична культура у сфері освіти»*, де зазначено, що фізична культура у сфері освіти базується на затверджених статтях, відповідно до закону *державної стандартної освіти*, спрямованих на забезпечення науково обґрунтованих норм рухової активності, дітей та молоді з урахуванням стану їхнього здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку. *Фізичну культуру викладають шляхом проведення обов'язкових занять у дошкільних, загальноосвітніх та освітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах* відповідно до навчальних програм, затверджених у встановленому порядку; керівники навчальних закладів зобов'язані забезпечувати створення сприятливих умов для належної рухової активності учнів та студентів. Таким чином, у Законі України «Про фізичну культуру та спорт» чітко прописано, що *фізична культура є обов'язковою навчальною дисципліною у навчальних закладах*, а керівники навчальних закладів зобов'язані забезпечувати створення сприятливих умов для належної рухової активності учнів та студентів.

У 2008 році з метою реформування фізичного виховання у навчальних закладах, збереження і поліпшення здоров'я учнівської та студентської молоді відбулася колегія Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 11.11.2008 р. № 13/1, 10, 11/1 «Про реформування фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України», на якій були ухвалені 16 положень. Найбільш значущими, на наш погляд, є такі положення: запровадити при ліцензуванні та акредитації вищих навчальних закладів врахування рівня організації навчального процесу з фізичного виховання (наявність кафедр фізичного виховання, висококваліфікованих викладацьких кадрів, науково-методичного, інформаційного, медичного, матеріально-технічного і фінансового забезпечення викладання дисципліни «Фізичне виховання»); забезпечити розвиток секційної форми організації фізичного виховання у ВНЗ, передбачивши відповідними пунктами в контрактах відповідальність за це керівників; посилити контроль за проведенням занять з фізичного виховання, підвищити їхню якість, забезпечити пріоритет-

ність технологій та методик, які оберігають, підтримують і розвивають здоров'я дітей та студентів; провести інвентаризацію спортивної бази навчальних закладів, спланувати роботу щодо її ремонту та реконструкції тощо.

Відповідно до рішення колегії, Міністерство освіти і науки України видало наказ від 27.11.2008 р. № 1078 «Про затвердження заходів, спрямованих на реформування системи фізичного виховання учнів та студентської молоді у навчальних закладах України», в якому подано план заходів, спрямованих на реформування системи фізичного виховання у ВНЗ України. У цьому плані задекларовано ті самі положення та визначено терміни їх виконання. Таким чином, МОН України чітко прописало заходи щодо реформування навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у ВНЗ з 2009 року, передбачивши терміни виконання та відповідальних.

За підсумками 2009 року відбулася колегія МОН України «Про підсумки діяльності вищих навчальних закладів у 2009 році та основні завдання на 2010 рік» від 22.04.2010 р. протокол №14/1-41. У рішенні колегії у пункті 3.15 зазначено, що необхідно *дотримуватися державного стандарту щодо кількості занять з фізичного виховання*, посилити роботу щодо проведення спортивно-масових заходів зі студентами в позанавчальний час та у гуртожитках шляхом активізації спортивно-клубної роботи. У зв'язку з цим, на чисельні запити ВНЗ щодо виконання цього пункту були надані роз'яснення МОН України від 10.06.2010 р. №1/9-408 «Про виконання пункту 3.15 рішення колегії МОН від 22.04.2010 р. протокол №14/1-41», де наголошено, що при організації занять з фізичного виховання у вищих навчальних закладах, незалежно від форми власності і підпорядкування, необхідно керуватися Положенням про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах, затвердженим наказом МОН від 11.01.06 р. № 4 (зарєєстрований Мінюстом України 10.03.06 р. №249/12123).

Таким чином, базовим документом про організацію навчальних занять з фізичного виховання і масового спорту у ВНЗ, відповідно до державного стандарту, є наказ МОН України від 11.01.2006 р. № 4 «Про затвердження положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах». У 3 розділі «Організація навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту» у п. 3.1 говориться про те, що загальну організацію навчально-виховного процесу з фізичного виховання та масового спорту у ВНЗ здійснює його керівник, який забезпечує таке:

- уведення в навчальні плани з усіх спеціальностей обов'язкові навчальні заняття з фізичного виховання впродовж усього періоду навчання, за винятком останнього випускного семестру, обсягом 4 години на тиждень;
- створення структурних підрозділів з фізичного виховання й масового спорту та забезпечення їх необхідною кількістю працівників, матеріально-технічною базою, обладнанням, інвентарем тощо.

Але слід зазначити, що на сучасному етапі, коли відбувається реформування національної системи освіти відповідно до стандартів загальноєвропейського освітнього простору, перед кафедрами фізичного виховання як структурних підрозділів ВНЗ стоять не тільки завдання зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей та рухових здібностей студентів, а першочергові та найголовніші, які сприяють формуванню компетентностей організації і проведенню студентами самостійних занять спортивно-оздоровчого характеру, спрямованих на зміцнення власного здоров'я, підвищення рівня функціональних можливостей організму, позитивної мотивації та потреби в систематичних заняттях.

Форми організації навчального процесу з фізичного виховання можуть бути різні: традиційна, секційна, змішана або клубна. Традиційна система подає «шаблонні» заняття для всієї групи, відповідно до навчальної теми. По закінченню теми студенти виконують контрольні вправи. Ми вважаємо, що така форма організації навчального процесу є малоефективною, тому що не враховує інтереси студентів. При секційній формі організації навчального процесу часто студенти не можуть вибрати заняття спортивно-оздоровчої спрямованості за інтересом з причин, пов'язаних із розкладом основних занять, або змінами основного розкладу впродовж семестру, що призводить до накладок основних занять з секційними. Змішана

система, на наш погляд, у цей перехідний час є найбільш прийнятною, тому що, з одного боку, студенти займаються за знайомою їм із середньої школи традиційної програми, таким чином спостерігається прийнятність між середньою на вищою школами, з другого – у студентів з'являється вибір спортивно-оздоровчої секції, дня тижня та часу відвідування цієї секції, оскільки секції плануються в позанавчальний час за розкладом кафедри фізичного виховання. Сучасні європейські навчальні заклади пропонують клубну систему занять спортивно-оздоровчою діяльністю.

Безумовно, знайдуться прихильники та противники кожної із названих форм організації навчального процесу з фізичного виховання, але беззаперечно те, що реалізація бажання використовувати рухову активність у повсякденній діяльності повинне відбуватися на підставі індивідуальних особливостей і потреб кожного студента. Першочергове значення набуває формування у студентів переконання в потребі регулярного використання різноманітних форм фізичного виховання та масового спорту впродовж усього періоду навчання у ВНЗ. Зміст і обсяг відповідних занять слід визначати на основі науково обґрунтованих норм для студентської молоді, наявних мотивів і цінностей, з урахуванням характеру рухової активності студента в навчанні та майбутній професійної діяльності.

Безперечно те, що фізичне виховання повинно бути *обов'язковим предметом* для усіх учасників навчального процесу, оскільки це єдина дисципліна, яка вирішує одночасно освітні, виховні й оздоровчі завдання.

Крім того, ми підтримуємо пропозицію В. С. Мунтяна, який підкреслює, що відповідно до реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти України необхідно розглядати питання розроблення Додатка до диплому про вищу освіту згідно з європейським зразком «Diploma Supplement», в якому повинна бути зазначена група конкретного студента і його відповідна оцінка. Так, студенти основного відділення повинні отримувати відповідну оцінку, наприклад «A-levels», студенти спортивного відділення – «A-sport-level», а студенти спеціальної медичної групи – «SM-levels» (Special Medical levels), також оцінку, згідно з наявною градацією певної групи. Таким чином, у *додатку до диплому* буде відображено «реальну картину» стану здоров'я і рівня підготовленості конкретного студента [6]. Введення цього додатку може значно підвищувати мотивацію студентів до регулярних занять фізичною культурою та спортом в університеті, що своєю чергою поліпшить рівень здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді та в цілому підвищить ефективність навчально-виховного процесу.

Висновок. Чинним державним стандартом при організації навчальних занять з фізичного виховання у ВНЗ України є *наказ МОН України від 11.01.2006 р. № 4 «Про затвердження положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах»*. Це підтверджено роз'ясненнями МОН України від 10.06.2010 р. №1/9-408 «Про виконання пункту 3.15 рішення колегії МОН від 22.04.2010 р. протокол №14/1-41».

У перехідний період реформування національної системи освіти в загальноєвропейську необхідно зберегти науково-методичний та кадровий потенціал кафедр фізичного виховання, а навчальний предмет «Фізичне виховання» повинен бути *обов'язковим предметом* для усіх учасників навчального процесу, оскільки це єдина дисципліна, яка вирішує одночасно освітні, виховні й оздоровчі завдання.

Уведення додатку до диплому про вищу освіту, згідно з європейським зразком «Diploma Supplement» (паспорт здоров'я), може значно підвищити мотивацію студентів до регулярних занять фізичною культурою та спортом в університеті, що своєю чергою поліпшить рівень здоров'я і фізичної підготовленості студентської молоді та в цілому підвищить ефективність навчально-виховного процесу.

Перспективи подальших пошуків у цьому напрямі. Подальші дослідження плануємо проводити в напрямі подальшого аналізу питань, пов'язаних з реформуванням навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у контексті інтеграції вітчизняних ВНЗ в загальноєвропейський освітній простір.

Список літератури

1. Антикova В. А. Оптимізація фізичного виховання у вищих навчальних закладах / Антикova В. А. // Концепція підготовки спеціалістів фізичної культури в Україні : матеріали Всеукр наук.-практ. конф. – К., 1996. – С. 209–213.
2. Бех І. Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми / І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1. – С. 5–17.
3. Кобза М. Т. Фізіологічний аналіз впливу занять фізичним вихованням на адаптацію до фізичних навантажень та здоров'я студентів : автореф. дис. ... канд. біолог. наук / Кобза М. Т. – Сімф. : ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2002. – 18 с.
4. Теория и методика физического воспитания : учеб. для высш. учеб. завед. физ. воспитания и спорта / под ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олимпийская литература, 2008. – 200 с.
5. Мунтян В. С. Болонський процес і організаційно-методичні проблеми діяльності кафебри фізичного виховання / Мунтян В. С. // Школа професійної майстерності. – 2012. – С. 36.
6. Мунтян В. С. Фізичне виховання у контексті положень нового закону України «Про вищу освіту» / В.С. Мунтян, В. І. Пліско // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 118, т. 1. – С. 222–226.
7. Ничкало Н. Г. Розвиток професійної освіти і навчання в контексті європейської інтеграції / Н. Г. Ничкало // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1 (58). – С. 57–69.
8. Пилипей Л. П. Системний підхід до створення професійно-прикладної фізичної підготовки студентів ВНЗ / Л. П. Пилипей // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. моногр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2007. – № 4. – С. 119–124.
9. Пилипей Л. П. Теоретико-методологічне обґрунтування процесу фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів / Л. П. Пилипей // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 2. – С. 56–60.
10. Нормативно-правові аспекти організації навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України / О. В. Попрошаєв, С. Г. Зінченко, Д. О. Каратаєва, С. О. Фішев // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 9. – С. 134–140
11. Попрошаєв О. В. Державний стандарт до викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України / О. В. Попрошаєв, С. В. Зінченко, С. В. Лопко // Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях : материалы X Междунар. научн. конф. – Белгород, 2014. – С. 228–232
12. Прапор С. С. Анализ статистических данных о состоянии студентов за последние 22 года / С. С. Прапор, Р. Д. Бабенкова // Организация и методика учебного процесса физкультурно-оздоровительной и спортивной работы : материалы VI Межд. научн.-метод. конф. – М., 2000. – № 2. – С. 145–150.
13. Фендель Т. В. Организационно-педагогические условия компетентностного подхода в профессиональном становлении специалистов по физической культуре и спорта : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Фендель Татьяна Владимировна; Нац. гос. ун-т физ. культуры, спорта и здоровья им. П. Ф. Лесгафта. – СПб., 2010. – 24 с.
14. Халайджі С. В. Професійно-прикладна фізична підготовка студентів енергетичних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту / С. В. Халайджі. – Л., 2006. – 20 с.
15. Фініков Т. В. Сучасна вища освіта: світові тенденції і Україна. / Т. В. Фініков – К. : Таксон, 2002. – 176 с.
16. Якименко Ю. І. Якість освіти – головний принцип Болонського процесу / Ю. І. Якименко // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. – К. : Видво Європ. ун-ту, 2004. – С. 27–29.
17. Мунтян В. С. Дистанционное обучение в физическом воспитании / Мунтян В. С. // Strategiczne pytania ъwiatowej nauki – 2014. Seria :. Pedagogiczne nauki. – Przemysl, 2014. – Vol. 14. – S. 5–8.

18. *Попрошаєв О. В.* Аналіз нормативно-правових документів, які регулюють організацію навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України / *Попрошаєв О. В.* // *Modern European science* – 2014. Seria : Technical science. Physical culture and sport – Vol. 18. – S. 50–59.

19. *Sandler D.* Sports power / *D. Sandler.* – Champaign : Human Kinetics, 2005. – 244 p.

20. *Ghosh A. K.* Service Strategies for Higher Educational Institutions Based on Student Segmentation / *Ghosh A. K., Javalgi R., Whipple T. W.* // *Journal of Marketing for Higher Education.* – 2008. – Vol. 2 (17). – P. 238–255.

Стаття надійшла до редколегії 09.04.2015

Прийнята до друку 26.05.2015

Підписана до друку 30.04.2015